

Oryantalist Bir Tarihçi Olarak Hugh Kennedy ve Batı’da İslam Tarihinin Anlaşılmasına Etkisi

Hugh Kennedy as an Orientalist Historian and His Contribution to the Understanding of Islamic History in the West

Doç. Dr.

Öznur Özdemir

Bursa Uludağ Ü.
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türkiye

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş : 06.06.2024

Kabul : 13.09.2024

Yayın : 31.12.2024

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Özet

Doğu dünyasını Batı disiplinlerinde tasvir etme, anlamlandırma ve anlatma sanatı olarak oryantalizm, özellikle modern dönem içinde tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Nitekim, modern dönemde değişen dinamikler ve çalışmalarıyla öne çıkan yeni oryantalist isimler göz önünde bulundurulduğunda “oryantalizm tamamen menfi bir şekilde mi anlaşılmalıdır?” sorusu akıllara gelmektedir. Konu İslam tarihi olduğunda ise bu araştırmacıların ve ortaya koydukları eserlerin Batı’da İslam’ın anlaşılmasına yaptıkları olumlu veya olumsuz tesir, tarih ve tarihçi hakkındaki teorileri de kapsayarak araştırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makale, oryantalist bir tarihçi olarak Hugh Kennedy’nin Batı’da İslam tarihini anlaşılmasına etkisini değerlendirmek üzere kaleme alınmıştır. Çalışmada Kennedy’nin hayatı ve akademik kariyeri, eserleri ve İslam tarihçiliğine katkısı ele alınmıştır. Son olarak İslam tarihine yaklaşımı, takip ettiği metot dikkate alınarak incelenmiş ve onun Batı’da İslam tarihini anlaşılmasına etkisi üzerine yorumlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Hugh Kennedy, İslam Tarihi, Tarihçilik.

Abstract

Orientalism -describing, understanding and explaining the Eastern world in Western disciplines- has been one of the concepts discussed in the modern period. Considering the changing dynamics in the modern period and the new orientalist views, the question “Should orientalism be understood entirely negatively?” comes to mind. If the subject is Islamic history, the impact of these researchers and their studies in developing an understanding of Islam in the West, including theories about history and the historian, emerges as a research matter. This article aims to investigate the impact of Hugh Kennedy as an Orientalist historian on the understanding of Islamic history in the West. In the article, Kennedy’s life and academic career are examined, his works and his influence on Islamic historiography are evaluated. Finally, his approach to Islamic history is discussed by researching the method he followed and his impact on the understanding of Islamic history in the West is assessed.

Keywords: Orientalism, Hugh Kennedy, Islamic History, Historiography.

Giriş

Tarih disiplini, sosyal bilimlerin birçok alanına benzer şekilde, modern dönemde yeni bakış açıları ile ele alınmış ve bu alanda çeşitli tartışmalar ortaya konmuştur. Geçmiş veya içinde bulunulan dönemi anlatmak, gelecek nesillere bilgi aktarımı yapmak, ulaşılan veriyi yorumlamak ve hepsinden daha önemlisi tarihçinin misyonu ve etkisini araştırmak bu disiplin içinde tartışılan meselelerdendir. Modern dönem tarihçilerinin kendilerinden önceki tarihçilere yönelik sorgulamaları, benzer şekilde kendilerine de yöneltilebilir. Böylece tarihçinin anlatıya etkisi içinde bulunduğumuz yüzyılı kapsayacak şekilde genişletilerek, modern dönem tarihçileri üzerinden tartışılabilir. Bununla birlikte Doğu dünyasını Batı disiplinlerinde tasvir etme, anlamlandırma ve anlatma sanatı olarak oryantalizm, Batılı oryantalist bir tarihçinin misyonu ve etkisi ele alınırken üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Şarkiyatçılık olarak da ifade edilen oryantalizm, akademik dünyada Şark (Doğu) üzerine yapılan çalışmalar olarak tanımlanmıştır ve Edward Said'e göre oryantalizmin en kolay kabul gören tanımlaması da akademik olanıdır. Ona göre sosyolog, tarihçi ya da filolog olsun, bu konuda ders veren, yazı yazan ya da araştırma yapan herkes oryantalisttir ve yaptıkları şey de oryantalizm olarak tanımlanmalıdır.¹

Edward Said'in meşhur eserinde bunun gibi birçok açıdan tanımlanan oryantalizm, ortaya koyduğu ana teze göre negatif bir anlam taşımaktadır ve onun ifadesiyle "Doğu'ya hükmetmek, yeniden yapılandırmak ve Doğu üzerinde üstünlük kurmak üzere Batı tarzı" bir yaklaşımdır. Ona göre Doğu üzerine yazan, düşünen ya da eylem ortaya koyan hiç kimse, oryantalizmin düşünce ve eyleme getirdiği sınırlamalardan sıyrılamaz. Başka bir ifade ile şarkiyatçılık yüzünden Şark hiçbir zaman özgür bir düşünce ya da eylem alanı olamamıştır. Böylece oryantalizm, orient (Doğu) ve occident (Batı) arasında ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce tarzıdır ve Batı'dan bakan bir kimsenin ötekini, yani Doğu'yu ele alırken kullandığı bir araçtır.² Tarih disiplini oryantalizm içinde değerlendirdiğimizde ise, tarihçinin ele aldığı konu, coğrafya veya kültür ne olursa olsun objektif bir tutum sergilemesi gerekirken, Said'in tezine göre oryantalist bir tarihçinin bunu yapabilmesi mümkün değildir. Doğu'nun tarihi alanında ortaya konulan Batılı çalışmaların kayda değer bir çoğunluğu Said'in bu tezini destekler niteliktedir.

Bu noktada söz konusu alan İslam tarihçiliği ise "Batı'dan Doğu'ya bakış" oryantalist tarihçilerin eserlerinde kendisini göstermekte, okurun zihnindeki İslam imajı tarihçinin görüşlerinin etkisiyle oluşmaktadır. Özellikle 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında verilen eserler İslam'ın Batı'daki imajını olumsuz etkilemiştir. Nitekim menfi oryantalist yaklaşım, Batı'da kaleme alınan birçok çalışmada belirleyici etken olmuştur. İslam tarihi de bu yaklaşımdan nasibini almış ve İslam'ı olumsuz yansıtan hatta İslami değerlere saldıran birçok eser yazılmıştır.³ Özellikle modern dönemin başından itibaren Batı'nın menfi tutumdaki tarih yazıcılığına karşılık Doğu'da reddiyeci bir tarih yazıcılığı benimsenmiştir. Ancak bilimin tarafsızlık ilkesine sadık

¹ Edward W. Said, *Orientalism* (New York: Vintage Books, 1979), 2.

² Said, *Orientalism*, 2-3.

³ Bu konudaki bazı örnekler şunlardır: Reinhart Pieter Anne Dozy, *Essai sur l'Histoire de l'Islamisme* (Leiden: Brill, 1863); Gerlof Van Vloten, *Recherches sur la Domination Arabe, le Chitisme et les Croyances Messianiques sous le Khalifat des Omayyades* (Amsterdam: Johannes Muller, 1894); Julius Wellhausen, *Das arabische Reich und sein Sturz* (Berlin: G. Reimer, 1902); Leone Caetani, *Annali dell'Islam* (Milano: Ulrico Hoepli, 1905).

kalma veya en azından menfi yaklaşımdan kaçınma kaygısı ile günümüze uzanan dönemde Batılı tarihçilerce daha itidalli bir yolun tercih edildiği söylenebilir. İslam'ı karalamak ve bu doğrultuda bir İslam tarihi üretmek yerine, gerçekte ne olduğunu anlamaya çalışan ve bulgularını en tarafsız biçimde Batı dillerindeki eserlerinde ortaya koyan tarihçilerin, İslam tarihi alanının Batı'da anlaşılmasına ve öğrenilmesine katkı sağladığı görülmektedir.⁴ Bu çalışmada “oryantalist tarihçiler arasında Batı'da İslam tarihinin doğru anlaşılmasına katkı sağlayan isimler var mıdır?” araştırma sorusu ile yola çıkılmış, eserlerinde menfi bir oryantalist tutum yerine görece objektif bir tutum benimseyen tarihçiler olduğu varsayımından hareketle oryantalizmin her zaman menfi anlaşılması gerektiği tezi ortaya konulmuştur. Son yarım asırlık dönemde geniş bir kitleye ulaşan popüler çalışmalarında objektif tutum sergilediği görülen tarihçilerden biri de Hugh N. Kennedy'dir. Kendisinin birçok konu hakkında kaleme aldığı eserler ve tanınırlığı sebebiyle İslam tarihinin herhangi bir dönemi hakkında cevap almak isteyen Batılı bir araştırmacı mutlaka Kennedy'nin eserlerine ulaşacaktır. Bu doğrultuda onun Batılı bir göz olarak İslam'ı Batı'ya anlatan ve özellikle Batı dünyasında saygı duyulan bir isim olduğunu söylemek mümkündür. Bu makale, Kennedy'nin modern dönemde Batı'da İslam tarihinin anlaşılmasına etkisini değerlendirmek üzere kaleme alınmıştır.

Değerlendirme yapılırken anlatıma dayalı bilgi ediniminde tarihçinin etkisi üzerine ortaya konulan teorilere de başvurulmuştur. Bu teoriler tarihin tarafsız veya ön yargısız anlatımının gücüne dikkat çekerken, tarihçinin bunu mümkün merteye başarması gerektiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda tarih anlatımı tarihçi özelinde incelenmesi gereken bir konudur. Kennedy gibi öne çıkan bir tarihçinin de Batı toplumlarında İslam tarihinin anlaşılması ve anlamlandırılmasında etkinliği hayli önemlidir. Çalışmalarında ele aldığı dönemleri ve toplumları anlatırken Kennedy'nin dikkat çektiği noktalar İslam medeniyeti tasavvurunda okuru yönlendirmektedir. Bu yönlendirme çoğunlukla İslam hakkında olumsuz bir hava oluşturmaya da alanında itibar edilen bir isim olarak Kennedy'nin konuları ele alış biçimi, kaynak kullanımı ve tarih anlatımı gibi hususlar özgün bir araştırma için geniş alan oluşturabilir. Bu hususların izini sürmek için öncelikle eserleri analiz edilmeli, hangi konularda nasıl bir anlatımla tarihçilik yaptığı ortaya konulmalıdır.

Kennedy'nin eserlerini üç kategoride ele almak mümkündür. Bunlar ilk olarak İslam tarihinin herhangi bir dönemine veya konusuna yönelik bireysel kitaplarıdır. Çalışmada incelenerek onun İslam tarihine yaklaşımının araştırıldığı ana eser grubunu bu kitaplar oluşturmaktadır. Çalışmanın konusu ve kapsamı itibarıyla, eserlerinin ele alınacağı kısım bu gruptaki çalışmalarla sınırlandırılacaktır. Ancak Kennedy'nin akademik hayatı boyunca İslam tarihiyle ilişkili olarak üzerine çalıştığı başka konular da bulunmaktadır. Söz gelimi, kariyerinin erken yıllarında yazdığı *Crusader Castles* kitabında⁵ tarihte inşa edilen kaleler genel bir yaklaşımla ama yine de İslam tarihine dokunan yönleriyle ele alınmıştır. İslam tarihi ile ilişkili konular üzerine yazdığı eserleri bahsedilen ikinci grubu oluşturmaktadır. Üçüncü grup ise Batı'da İslam tarihi alanında yapılan

⁴ Vasiliy Barthold, Marshall Hodgson, Philip Hitti, Robert Hoyland gibi isimler Batılı meslektaşlarına nazaran görece itidalli bir yaklaşımla İslam tarihi alanında eser veren tarihçilerden bazıları olarak zikredilebilir.

⁵ Hugh Kennedy, *Crusader Castles* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).

dizi çalışmalardaki eserleridir. *History of al-Tabari* adlı çeviride katkı sağladığı cilt⁶ bu gruptan sayılabilir. Diğer taraftan hâlâ alanında aktif, velut bir tarihçi olduğu söylenmelidir. Nitekim 2023 yılında bir proje bünyesinde yeni bir eseri yayımlanmıştır.⁷ SOAS gibi bir kurumda onlarca lisansüstü öğrenci ile çalışmaya devam etmesi ve bu öğrencilerinin de hoca-öğrenci ilişkisinin edindirdiği bakış açısını kazandığı ve hatta öğrencilerinin birçoğunun onun takip ettiği ekole tabi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, etki alanının hayli geniş olduğu anlaşılabacaktır.

Kennedy'nin İslam tarihi alanına katkısı sebebiyle ona armağan bir kitap yazmak isteyen tarihçiler 2022 yılında *The Historian of Islam at Work: Essays in Honor of Hugh N. Kennedy* adıyla bir kitap yayımlamışlardır.⁸ Kitapta dünyanın birçok yerinden akademisyenler, Kennedy'nin çalışma alanlarını dört başlık altında toplamış ve her başlık altında kendi özgün kitap bölümlerini sunmuşlardır. Oldukça kapsamlı hazırlanan ve Brill yayınlarından çıkan bu kitap bile, onun 50 yılı aşan İslam tarihçiliği kariyerinde alandaki diğer akademisyenleri nasıl etkilediğini gösterir niteliktedir. Kitabın giriş kısmında Kennedy'nin modern dönemde alanın gelişimine katkısından övgüyle bahsedilmiş ve kitabın çerçevesi onun eserlerindeki konular üzerinden oluşturulmuştur. Eserleri üzerine kısmi değerlendirmelere ise hem bu kitapta hem de bireysel tanıtım yazılarında⁹ yer verilmiştir. Ancak Kennedy'nin bir disiplin olarak Batıda İslam tarihi alanına etkisi üzerine odaklanan ve eserlerini İslam tarihçiliği açısından inceleyen özgün bir çalışma bulunmamaktadır. Özellikle Türkçe literatürde Kennedy gibi Batıda İslam tarihinin anlaşılmasına etki eden bir ismi konu alan özgün bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışma böyle bir boşluğu doldurmaya hedeflemektedir. Çalışmada Kennedy'nin hayatı ve akademik kariyerine kısaca yer verildikten sonra, eserlerinde izlediği metot üzerinden onun modern dönemde Batıda İslam tarihçiliğindeki rolü ve misyonu ele alınmıştır.

1. Hayatı ve Akademik Kariyerinin Tarihçiliğine Etkisi

Hugh Kennedy 1947 yılında İngiltere'nin Nottingham şehrinde doğmuştur. Orta Doğu tarihi, özellikle de Abbâsî ve Fatımî dönemleri konusunda uzmanlaşmıştır. İslam ve Orta Doğu çalışmaları alanında dünyaca tanınan bir isim olan Kennedy, Batılı bir akademisyen olarak İslam tarihinin farklı konularını ele alan çalışmalar yapmıştır.

Kennedy, Batıda İslam tarihi alanında kaleme aldığı farklı konulardaki çalışmalarının yanında, televizyon ve radyo programlarına da konuk olarak özellikle İngiltere'de adeta İslam tarihinin modern dönemdeki sesi olmuştur. Kennedy'nin birlikte programlar yaptığı Amira Bennison ve Robert Hoyland da İslam tarihinin Batıda geniş kitlelerce anlaşılmasına katkı sağlayan isimler arasında zikredilebilir.¹⁰ Bu doğrultuda, tarih içinde belirli bir döneme odaklanmaktan çok İslam tarihini günümüze uzanan yönleri ile geniş kitlelere tanıtılmasını

⁶ *The History of al-Tabari, Vol. XXIX, al-Manşur and alMahdî, Abu Ja'far Muhammad b. Jarir al-Tabari*, trans. and annot. Hugh Kennedy (Albany: State University of New York Press, 1990).

⁷ Hugh Kennedy & Fanny Bessard (ed.), *Land and Trade in Early Islam: The Economy of the Islamic Middle East 750-1050 CE* (Oxford: Oxford University Press, 2023).

⁸ Letizia Osti- Maaïke van Berkel, *The Historian of Islam at Work: Essays in Honor of Hugh N. Kennedy* (Leiden: Brill, 2022).

⁹ Kennedy'nin eserlerinden bazıları üzerine yazılan bu kitap kritiklerine ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

¹⁰ Melvyn Bragg'ın moderatörlüğünde BBC Radio 4'da "In Our Time" adlı programın bir serisinde yer almışlardır.

hedefleyen bir tarih anlatımı takip ettikleri söylenebilir. Böylece Kennedy ve onun gibi tarihçilerin etki alanı yalnızca akademik camiadaki uzman kişilerle sınırlı kalmamış, İslam'a ve İslam tarihine ilgi duyan birçok kişiyi kapsamıştır.¹¹

Hugh Kennedy'nin İslam tarihi alanındaki akademik kariyeri, 1965 yılında henüz 18 yaşındayken Kudüs'teki *The Middle East Centre for Arab Studies* (MECAS / Orta Doğu Arap Araştırmaları Merkezi)¹² kurumunda eğitimiyle başlamıştır. Daha sonra Cambridge Üniversitesi bünyesindeki Pembroke Collegé'da Arapça-Farsça ve Tarih olmak üzere iki aşamalı lisans eğitimini, 1969'da Cambridge Faculty of Asian and Middle Eastern Studies'te (Cambridge Asya ve Orta Doğu Çalışmaları Fakültesi) yüksek lisans eğitimini sürdürmüştür. 1977'de *Politics and the Political Élite in the Early Abbasid Caliphate* adlı teziyle doktora eğitimini tamamlamıştır. 1972 yılında University of St. Andrews'te Ortaçağ Tarihi uzmanı olarak başladığı çalışma hayatına 1990 yılına kadar 18 yıl süreyle burada devam etmiştir. Bu süreçte Tarih bölümünde müdür yardımcısı (1992-1998) ve fakülte dekanı (1995-1998) olarak idari görevleri de yürütmüştür.¹³

Doktora çalışmasını Abbâsiler üzerine tamamlamış olsa da kariyerinin ilerleyen safhalarında İslam tarihinin birçok farklı dönemi üzerine çalışmalar yapmıştır. Otuz yılı aşkın süre boyunca University of St. Andrews'te görev yapan Kennedy, on yedi yıldır da School of Oriental and African Studies (SOAS, University of London) bünyesinde bulunmaktadır. Erken dönem İslam tarihi (600-1100), Arap tarih yazımı, İslam arkeolojisi, Orta Doğu'nun tarihi coğrafyası, Endülüs tarihi başlıca çalışma ve ilgi alanları arasındadır.

Hugh Kennedy, İslam tarihindeki araştırmaları için birtakım destekler de almıştır. Bu destekler onun alanda proje geliştirmesini ve böylece birçok kişiyi alana dâhil etmesini sağlamıştır. Son dönemde aldığı desteklerden biri, 2004-2007 yılları arasında kazandığı "Leverhulme Senior Research Fellowship"tir. Bu destekle "Continuity and Change Through the Muslim Conquest of the Middle East in the Seventh and Eighth Centuries" adlı çalışmayı yürütmüş, böylece Müslümanların ilk dönemdeki fetih hareketlerinin etkisi üzerine kapsamlı bir araştırma ortaya konmuştur. Ayrıca, 2005 yılında British Academy'nin sağladığı destekle "Baghdad Map Project"i yürütmüştür. Bu proje, Bağdat'ın tarihi haritasını oluşturarak şehrin geçmişini anlamayı hedeflemektedir. Kennedy daha sonra proje çıktılarını çeşitli çalışmalar aracılığıyla paylaşmıştır. Abbâsî Devleti'ni ve devletin başkenti olarak Bağdat'ı ele aldığı kitabı da bu yıllarda çıkmıştır. Son olarak, 1998-2001 yılları arasındaki "British Academy Research

¹¹ Son dönemde Kennedy'nin eserlerinin birçok yeni versiyonu basılmış ve bu eserlerin tanıtımında bu yön vurgulanmıştır. Mesela *The Great Arab Conquests* kitabı hakkında *Economist* dergisinin "Mr Kennedy tells a remarkable tale with skill and authority" yorumuna kitap arkasında yer verilmiştir. Benzer şekilde "An eminently entertaining book" (Publishers Weekly), "A fascinating tale" (Booklist), "An exciting story." (Scotsman) gibi yorumlar Kennedy'nin kitaplarının ilgili çevrelerde nasıl bir etkiye sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Hugh Kennedy, *The Great Arab Conquests. How the Spread of Islam Changed the World We Live In* (Londra: Phoenix, 2008).

¹² The Middle East Centre for Arab Studies (MECAS), İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Ordusu tarafından Kudüs'te kurulmuştur. Amacı subaylara Arap dili ve kültürünü öğretmek olan bu merkez, savaştan kısa bir süre sonra Ürdün'ün Zerka kentinde faaliyet göstermiş, daha sonra da 1947 yılında Lübnan'a bağlı Şemlan'a taşınmıştır. Hugh Kennedy merkezin bu son yerleşkesinde eğitim almıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. James Craig, *Shemlan: A History of the Middle East Centre for Arab Studies* (Basingstoke: Macmillan, 1998).

¹³ University of Warsaw, "Hugh N. Kennedy CV", erişim: 05.06.2024, <http://mpd.ibi.uw.edu.pl/cv/KennedyCV.pdf>

Readership” desteğinden bahsetmek gerekir. Bu destek ona ilk dönem İslam toplumunda askeri ve toplumsal yapı üzerine araştırmasını yürütmek üzere sağlanmıştır. Desteğin bir çıktısı olarak da *The Armies of the Caliphs Military and Society in the Early Islamic State* adlı kitabını yayımlamıştır.¹⁴

Sonuç olarak Kennedy'nin gerek içinde bulunduğu dönem gerekse akademik kariyerinin ona sağlamış olduğu imkânlar neticesinde İslam tarihi alanında velut bir tarihçi olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra İngiltere hükümetinin Doğu uzmanı yetiştirme, akademide Doğu üzerine bölümler açma ve dünyanın birçok yerinden araştırmacıları bünyesinde toplama gibi amaçlarla hareket etmesi, Hugh Kennedy'nin de bu alanda çalışma ortamı bulabilmesini sağlamıştır. Önce Orta Doğu'da bu amaçla kurulan bir merkezde eğitim almış, daha sonra Cambridge'de Doğu dillerini ve tarihini öğrenmiş, kariyerinin ilerleyen yıllarında ise bu alanda öğretici ve idareci olarak birçok kurum ve kuruluşta görev almıştır. Kennedy'nin eğitimini tamamlayıp eserler üretmeye başladığı yıllarda, tarihçiler tarafından İslam'a ve İslam tarihine görece daha müspet yaklaşımların sergilenmeye başladığı görülmektedir. Böylece İslam tarihine olan tutumunun ve tarihçiliğinin Batı'da değişen akademik bir ortam içerisinde, yaşadığı dönemde önem kazanan bilimin tarafsızlığı ilkesinden hareketle şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2. Başlıca Eserleri ve Batı'da İslam Tarihinin Anlaşılmasına Etkileri

Hugh Kennedy kariyeri boyunca İslam tarihi ve Orta Doğu üzerine çok sayıda eser yazmıştır. Yayımlanan ilk kitabı *Politics and the Political Elite in the Early Abbasid Caliphate* başlıklı teziyle ulaştığı bulguları kapsayan *The Early Abbasid Caliphate; a Political History* (1981) adlı kitabıdır.¹⁵ Bu eser kendisinin Abbâsî dönemindeki uzmanlığını gösteren bir eser olarak kariyerinin başlarında yayımlanmıştır. Bunu, erken dönem İslam halifeliklerini ele aldığı ve belki de kendisinin en meşhur çalışması olan *The Prophet and the Age of the Caliphates, 600-1050* (1986) takip etmiştir. Bu eserlerin ardından çalışmaları *Crusader Castles* (1994) ve *Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus* (1996)¹⁶ adlı eserleri ile ilerlemiştir. Arka arkaya çıkan *The Armies of the Caliphs* (2001),¹⁷ *Mongols, Huns and Vikings: Nomads at War* (2003) adlı eserlerinde savaşları, toplumu ve göçebe savaşçı toplumları incelemiştir. *The Court of the Caliphs* (2004) adlı eseri ile Abbâsî sarayını inceleyen Kennedy, bu kitapta diğer eserlerinden biraz farklı olarak saray kültürü ve yaşantısı gibi dikkat çekici noktalara da temas etmiştir. Aynı yıl *The Prophet and the Age of the Caliphates* kitabının gözden geçirilmiş baskısı yayımlanmıştır. Ayrıca, *The Great Arab Conquests* (2007) ve *The Caliphate* (2016)¹⁸ kitapları kendisinin son telif eserleri olarak zikredilebilir.

¹⁴ Hugh Kennedy, *The Armies of the Caliphs Military and Society in the Early Islamic State* (Londra: Routledge, 2001).

¹⁵ Eser Türkçeye tercüme edilmemiş ancak yayımlanışının hemen ardından Hakkı Dursun Yıldız tarafından 1982 yılında Türkçe bir tanıtım yazısı ile ilgililere tanıtılmıştır.

¹⁶ *Endülü: Müslüman İspanya ve Portekiz'in Siyasi Tarihi* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

¹⁷ *Halifelerin Orduları İlk İslam Devletlerinde Ordu ve Toplum* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

¹⁸ *Hilafet* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Pelican yayınlarının özel serilerinden biri kapsamında çıkan bu kitabını daha geniş bir kitleye hitap etmeyi amaçlayarak akademik bir dilden ziyade sade bir dille kaleme almıştır. Kitapta özellikle son kısımda ele aldığı modern dönemin tartışmalı hilafet yapıları sebebiyle *New York Review of Books*,

Hugh Kennedy'nin makale ve kitap bölümleri ise genel olarak yedi kategoride toplanabilir. Araştırmaları ilk olarak hanedanların yükselişi ve düşüşü, veraset tartışmaları ve yönetim yapıları üzerinden erken dönem İslam tarihi ve siyasetine yoğunlaşmıştır.¹⁹ Diğer taraftan askeri oluşumların iktisadi temellerini ve Arap-Bizans sınırının dinamiklerini inceleyerek askeri ilişkiler ve devlet sınırları hakkında çalışmalar yapmıştır.²⁰ Bizans'tan İslami yönetime geçiş sürecinde kentleşme ve yerleşim, Suriye ve Endülüs gibi bölgelerdeki şehirlerde yaşanan dönüşüm gibi hususları ele alan makaleleri ise çalışmalarının bir başka odak noktasını oluşturmaktadır.²¹ Bizans ve İslam kültürleri arasındaki diplomatik ilişkiler, dinî dinamikler ve bölgenin sosyo-kültürel dokusunu şekillendiren değişimleri kapsayan yazılarıyla bu döneme dair birçok hususu aydınlatmayı hedeflemiştir.²²

Kennedy ayrıca, söz konusu dönemler ve devletlerin entelektüel, dinî ve kültürel alanları üzerine de çalışmalar yapmıştır.²³ Bu çalışmalarla İslam'ın oluşum yüzyıllarında entelektüel yaşam, dinî hareketler ve bilgi aktarımı gibi konularda İslam tarihinin zengin dokusunu ele almıştır. Özellikle Suriye, Merv ve Musul gibi bölgelere odaklanan bölgesel çalışmaları, yerel dinamikler ile göçebe ve yerleşik nüfus arasındaki etkileşime dair bakış açılarını sunmaktadır.²⁴

Washington Post, *Wall Street Journal* gibi dergilerde tanıtım yazılarına yer verilmiştir. Ayrıca bk. Öznur Özdemir, "The Caliphate, UK, 2016, Pelican Books, XXIX 412 Sayfa, ISBN: 978-0-141-98140-6, Hugh Kennedy", *İSTEM*, 17/34 (2019), 657-661.

- ¹⁹ Hugh Kennedy, "The Decline and Fall of the First Muslim Empire", *Der Islam*, 81/1 (2004): 4-30; Hugh Kennedy, "Succession Disputes in the Early Abbasid Caliphate", *Proceedings of the Tenth Congress of the U.E.A.I. Edinburgh* (1980) (ed. R. Hillenbard, Edinburg: U.E.A.I, 1982), 29-33; Hugh Kennedy, "Central Government and Political Elites in the Early Abbasid Caliphate", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 44/1 (1981): 26-38; Hugh Kennedy, "The Barmakid Revolution in Islamic Government", *Persian and Islamic Studies in Honour of P.W. Avery* (Cambridge: University of Cambridge, Centre of Middle Eastern Studies, 1990), 89-98.
- ²⁰ John Haldon & Hugh Kennedy, "The Arab-Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organization and Society in the Borderlands", *Zbornik Radova Visantoloskog Instituta* (Belgrad, 1980), 79-116; Hugh Kennedy, "Military Pay and the Economy of the Early Islamic State", *Historical Research*, 75/188 (2002): 155-169; Hugh Kennedy, "The Financing of the Military in the Early Islamic State", *The Byzantine and Early Islamic Near East: Volume 3*, ed. A. Cameron (Princeton: Darwin, 1995) 361-378.
- ²¹ Hugh Kennedy, "From Polis to Madina: Urban Change in Late Antique and Early Islamic Syria", *Past & Present*, 106 (1985): 3-27; Hugh Kennedy, "The Impact of Muslim Rule on the Pattern of Rural Settlement in Syria", *La Syrie de Byzance à l'Islam*, ed. P. Canivet & J.P. Rey-Coquais (Damascus: Institut français du Proche Orient, 1992), 291-297; Hugh Kennedy, "Gerasa and Scythopolis: Power and patronage in the Byzantine Cities of Bilad al-Sham", *Bulletin d'études orientales*, 52 (2000): 199-204; Hugh Kennedy, "From Antiquity to Islam in the Cities of al-Andalus and al-Mashriq", *Genèse de la ville islamique en al-Andalus et au Maghreb occidental*, ed. P. Cressier & M. Garcia-Arenal (Madrid: Casa de Velasquez, 1998), 53-64.
- ²² Hugh Kennedy, "The Last Century of Byzantine Syria: A Reinterpretation", *Byzantinische Forschungen*, 10 (1985): 141-183; Hugh Kennedy, "Antioch: from Byzantium to Islam and Back Again", *The City in Late Antiquity*, ed. J. Rich (Londra: Routledge, 1992), 181-198; Hugh Kennedy, "Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquests to the Mid- eleventh Century", *Byzantine Diplomacy*, ed. J. Shepard & S. Franklin (Aldershot: Ashgate, 1992), 133-143.
- ²³ Hugh Kennedy, "Intellectual Life in the First Four Centuries of Islam", *Intellectual Traditions in Islam*, ed. F. Daftary (Londra: Routledge, 2000), 17-30; Hugh Kennedy, "The Melkite Church from the Islamic Conquest to the Crusades: Continuity and Adaptation in the Byzantine Legacy", *17th International Byzantine Congress: The Major Papers* (New Rochelle: Aristide D. Caratzas, 1986), 325-343; Hugh Kennedy, "Arab Genealogical Literature from Oral Memory to Written Record", *Arabica*, 44 (1997): 531-544.
- ²⁴ Hugh Kennedy, "Medieval Merv: An Historical Overview", *Monuments of Merv*, ed. G. Herrmann (Londra: Society of Antiquaries, 1999), 27-44; Hugh Kennedy, "The Uqaylids of Mosul: the Origins and Structure of a Nomad

Son olarak mimari ve arkeolojik incelemeleri ile çevresel ve kültürel açıdan döneme dair somut bilgiler sağlamaktadır.²⁵

Hugh Kennedy, monografilerinin yanı sıra editörlüğünü yaptığı eserlerle de İslam ve Orta Doğu konularında önemli katkılarda bulunmuştur. Bu kolektif çalışmalar, İslam tarihi, mimarisi ve tarih yazımının çeşitli yönlerini ele almak için önde gelen akademisyenleri ve uzmanları bir araya getirmiştir. *Historical Atlas of Islam* (2001) adlı eser İslam'ın farklı bölgelere yayılması ve gelişiminin kapsamlı bir görselini teşkil etmektedir. Baş editörlüğünü yürüttüğü *The Historiography of Islamic Egypt* (2000) adlı kitapta ise Mısır'ın İslam egemenliği altındaki dönemine ait tarihî yazıları ve kaynakları inceleyen çalışmalar sunulmuştur. Bu kitap St. Andrews Üniversitesi'nde 1997 yılında düzenlenen aynı başlıkta bir konferansın çıktısı olarak yayımlanmıştır. Ayrıca, ortak editörlüğünü yaptığı *Building Legitimacy: Political Discourse and Forms of Legitimizing in Medieval Societies* (2004) adlı kitapta İslam dünyası da dâhil olmak üzere Ortaçağ toplumlarında siyasi meşruiyet ve söylemin dinamikleri araştırılmıştır. Bu kitap Madrid'de bulunan *Instituto de Historia*'dan ve *University of St. Andrews*'den araştırmacıların ortak yürüttükleri bir projenin çıktısıdır. Kennedy'nin askerî mimari konusundaki uzmanlığını ortaya koyduğu, bölgenin tahkimat ve savunma yapılarına ışık tutan ortak bir çalışma olarak nitelendirilebilecek *Muslim Military Architecture in Syria* (2006) da takip eden yıllarda yayımlanmıştır. Son olarak Fanny Bessard ile editörlüğünü yaptığı, 750-1050 yılları arasında İslam dünyasındaki ekonomik hayatı ele alan *Land and Trade in Early Islam* (2023) isimli kitap farklı çalışma alanları ile birçok yazarı bir araya getirmiştir. Kitapta toprak ve ticarete dayalı olarak İslam toplumlarında gelişen ekonomi, piyasa, pazar, para, güç dengeleri gibi hususlar tartışılmış ve bu döneme ait kapsamlı bir sosyo-ekonomik portre ortaya konulmaya çalışılmıştır. Abbâsilerin etkin olduğu dönemleri kapsayan bu eserde gayr-i Müslimlerle yapılan ticaretten, dünyanın farklı coğrafyalarındaki ekonomik hayata uzanan iktisadi faaliyetlere kadar pek çok konu sunulmuştur.²⁶

Hugh Kennedy, çevirisini yaptığı bazı temel kaynaklarla da Batı'da İslam tarihi çalışmalarına katkı sağlamıştır. Bunlar 1990 yılında yayımlanan Taberî'nin (ö. 310/923) *Târihu'l-ümem ve'l-mülük* ve 2022 yılında yayımlanan Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Fütûhu'l Büldan* adlı eserleridir. Kennedy'nin SUNY Press'in *The History of al-Tabari* adlı çeviri dizisinde tercümesi, *al-Mansur and al-Mahdi* adıyla 29. cilt olarak yerini almıştır.²⁷ Kennedy'nin diğer çevirisi ise *History of the Arab Invasions: the Conquest of the Lands, A New Translation of Al-Baladhuri's Futuh Al-Buldan*

Dynasty", *Actas del XII Congreso de la U.E.A.I.* (Madrid: UEAI, 1986), 391-402; Hugh Kennedy, "Nomads and Settled People in Bilad al-Sham in the Ninth and Tenth Centuries", *Proceedings of the Fifth International Conference on Bilad al-Sham*, (Amman: Aram, 1992), 105-113.

²⁵ Hugh Kennedy, "Justinianic Plague in Syria and the Archaeological Evidence", *Plague and the End of Antiquity*, ed. L. Little (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 87-95; Hugh Kennedy, "The Early Development of Church Architecture in Syria and Jordan, c.300 - c.750", *The Holy Land, Holy Lands and Christian History*, ed. R. N. Swanson (Woodbridge: Boydell, 2000), 1-33.

²⁶ Kennedy & Bessard (ed.), *Land and Trade in Early Islam: The Economy of the Islamic Middle East 750-1050 CE*.

²⁷ *The History of al-Tabari*, Vol. XXIX, *al-Manşūr and al-Mahdī*, Abu Ja'far Muhammad b. Jarir al-Tabari, çev. Hugh Kennedy (Albany: State University of New York Press, 1990); Yahya al-Baladhuri AB, *History of the Arab Invasions: The Conquest of the Lands: A New Translation of al-Baladhuri's Futuh al-Buldan*, çev. Hugh Kennedy (Londra, UK: I. B. Tauris & Company, Limited, 2022).

adıyla yayımlanmıştır. Bu eserin daha önce Hitti ve Murgotten tarafından 1916 yılında yayımlanmış bir İngilizce çevirisi vardı²⁸ ancak Kennedy yeni çevirinin başında neden böyle bir girişimde bulunduğunu açıklamıştır.²⁹ Ona göre önceki çeviri oldukça başarılı olmakla birlikte İngilizce bakımından eski bir dile sahip olduğu için okuyucuları zorlamaktadır. Bununla birlikte iktâ gibi bazı özel kavramların yanlış çevrildiğini düşünmektedir. Bu sebeple yeni bir çeviri yapmak istemiş ve bu çeviriye bir giriş yazarak eserin önemi ile birlikte tüm bu noktalara değinmiştir. Fakat burada kendisinin hatalı bir yaklaşımına işaret etmek gerekir. *Fütûhu'l Büldân* İslam tarihinin önemli bir kaynağıdır, çünkü Belâzürî yalnızca bölgelerin fethini nakletmemiş, fetihden sonra bölgede atılan iktisadi ve sosyal adımlara da yer vermiştir. Bu doğrultuda “fetih” kelimesi kitabın başlığı için oldukça doğru bir kelime olarak seçilmiştir çünkü İslamiyet'te fetih yalnızca bir bölgenin askerî olarak ele geçirilmesi değil, orada İslam düzeninin kurulması anlamına da gelmektedir.³⁰ Nitekim özellikle Belâzürî'nin eserinde kapsadığı dönem fetih hareketlerine bakıldığında, Müslüman idarecilerin adil bir idare kurmaya çalıştıkları görülür. Fethedilen yerlerdeki halkın Müslüman olmaya zorlanmadığı, cizye ve haraçla İslam devletine bağlandığı, bu vergilerin de karşılayabilecekleri miktarda olduğu bizzat Belâzürî tarafından altı çizilen hususlar olmuştur. Kennedy ise çevirinin İngilizce başlığı için oldukça negatif bir anlama sahip olan “invasion (=istila)” kelimesini seçmiş, bununla kalmayarak “Arab invasion” şeklinde İslamiyet'in yalnızca Arapların eliyle yayılan bir düzen olduğunu çağrıştıracak bir başlıklandırmaya gitmiştir. Bir yerin ele geçirilmesi taraflardan birine göre fetih olarak nitelendirilirken, diğerine göre işgal olarak nitelendirilebilir. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken nokta Belâzürî “fetihler” tanımlamasını kullandığı halde eserin bu başlığına sadık kalınmamasıdır. Bunun ardından ve *Fütûhu'l Büldân*'ın en doğru çevirisi olarak nitelendirebileceğimiz *the Conquest of the Lands* tanımına da yer verilmiştir; ancak maalesef üst başlık kitabın okurdaki ilk izlenimini negatif kılmaktadır.

Kennedy, İslam tarihi alanındaki yetkinliğini gerek Arapça dilinde uzmanlaşarak gerekse İslam'ın doğup geliştiği coğrafyayı ve toplumu yakından inceleyerek geliştirmiştir. O, meseleleri salt bir anlatımla sunmaktan ziyade modern dönem okuru için hemen her konuda etraflı bir analiz ortaya koymuştur. Bu doğrultuda eserlerinde Arap kabile kültüründen bedeviliğe, cahiliye döneminden Hicaz bölgesinin ticari potansiyeline kadar İslam tarihini ilgilendiren her konuya değinmiş,³¹ okurda öncesi ve sonrasıyla bir İslam tasavvuru oluşturmaya çalışmıştır. Eserlerinde yoğun bir dipnot kullanımından kaçınmış, metinde geçen Arapça kelimeler için açıklamalar sunmuş,³² ele aldığı konuyu çoğunlukla bir araştırmacının, bir öğrencinin veya İslam tarihine ilgi duyan bir kişinin anlayacağı şekilde anlatmaya çalışmıştır.³³ Bu yönüyle eserlerinin yeni

²⁸ Ahmad Ibn Yahya Balâdhurî, *The Origins of the Islamic State: Being a Translation from the Arabic, Accompanied with Annotations, Geographic and Historic Notes of the Kitâb Futûh al-Buldân*, çev. Philip K. Hitti & Francis Clark Murgotten (New York: Columbia University, 1916).

²⁹ al-Baladhuri, *History of the Arab Invasions*, 2-3.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Fetih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995) 12: 467-470.

³¹ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 22.

³² Hugh Kennedy, *Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus* (Londra: Routledge, 2014), xii.

³³ Konuda uzman olmayan birinin de anlatımı takip edeceği şekilde sade bir anlatım takip etmesi ve anlattığı mevzular için arka plan sunması Kennedy'nin kitaplarını değerlendirenlerce de dile getirilen bir husustur. Bk.

tartışmalar ortaya atan veya güncel tartışma konuları için görüşler sunan bir nitelikte olduğu söylenemez. Böylece, izlediği bu metot (yeni iddialar ortaya atmaksızın genel çerçevesiyle İslam tarihini okura sunmak) onun daha çok eser üretmesini sağlamıştır, demek yanlış olmayacaktır.

3. Tarihçiliği ve İslam Tarihine Yaklaşımı

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi Batıda yürütülen Doğu çalışmaları, bu çalışmaları yürüten isimlerin yaklaşımları bakımından hayli önem arz etmektedir. Okuyucunun beslendiği kaynak onun Doğu tasavvurunda etkili olacaktır. E. H. Carr'ın bu konuda tarihçi hakkındaki yorumu, bir bilgi elde edilirken ilgilenilmesi gereken ilk şeyin içindeki olgular değil, onu yazan tarihçi olduğudur.³⁴ Benzer şekilde A. Munslow “nasıl ki anlatıcı olmadan bir anlatıya sahip olmak mümkün değilse, tarihçi olmadan da bir tarihe sahip olamayız” diyerek tarih aktarımında tarihçinin rolüne dikkat çekmiştir.³⁵ M. Bloch'un da tarih anlatımı hakkındaki bir yorumu konumuz açısından önemlidir. O, tarihsel analiz yöntemi için “yargılamak mı, anlamak mı?” sorusunu sorarken tarihçinin objektifliği meselesine dikkat çekmiştir. Burada “tarihçi alim mi olmalıdır yoksa hâkim mi?” sorusu gündeme gelmektedir.³⁶ Elbette bilime sadık kalmak olabildiğince hükümden kaçınmak ve tabiri caizse tarihçinin sadece üzerine vazife olanı yaparak hüküm vermeden veya okuru bir hükme yönlendirmeden âlim olarak kalması yeğlenecektir. Bu bakış açısı, kadim dönem için geçerli olduğu gibi modern dönem için de geçerlidir. Eğer tarihçi ön yargılı bir tutum sergileyerek, kullandığı kaynaklar güvenilir dahi olsa onları kendi yargısını besleyecek şekilde seçip kullanıyor ise onun anlatımından beslenen kitle bir bakıma tarihi tarihçinin bakış açısından öğrenmiş olacaktır. Başka bir ifade ile alana ve dile yabancı bir Batılı, İslam'ı ve onun tarihini ancak eserlerini Batı'ya yönelik veren bir tarihçinin yansıttığı şekilde anlayabilir. Bu sebeple özellikle Batı cephesinden Doğu'yu anlayıp anlatmaya çalışmak, konumuz açısından ifade edilirse “oryantalist bir İslam tarihçisi olmak” bir sorumluluk içermektedir. Günümüzde ilk dönem İslam tarihi kaynaklarına ana dilde erişim veya tercüme araçları gelişmiş olsa da kapsamlı bir bilgi birikimi gerektiren yorumlama yine önde gelen tarihçilerin işidir. Böylece önemli olan, bir kimsenin İslam tarihi kaynaklarına kendi dilinde ulaşması değil, bu konuda uzun mesai harcamış bir tarihçinin onu en doğru şekilde yönlendirmesi olacaktır.

Oryantalist bir tarihçi olarak Hugh Kennedy, eserlerinde çoğunlukla tartışma konularına geniş yer vermeden basit ve sade bir dille ele alınan dönemi veya konuyu okura aktarmayı hedeflemektedir. Bu sebeple onun herhangi bir konuda anlatımı Batılı başka tarihçilerle kıyaslandığında daha genel ve anlaşılabilir olarak nitelendirilmektedir. Gerald Hawting, Abbâsî Hilafeti hakkında Kennedy ile Jacob Lassner'in eserlerini³⁷ karşılaştırırken Kennedy'nin eserinin

Jessica A. Coope, “Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus by Hugh Kennedy”, *The American Historical Review*, 103/3 (1998): 861; Denise A. Spellberg, “Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus by Hugh Kennedy”, *International Journal of Middle East Studies*, 32/1 (2000): 162.

³⁴ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*, çev. Gizem Gürtürk (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 26.

³⁵ Alan Munslow, “Editorial”, *Rethinking History*, 1/1 (1997), 11.

³⁶ March Bloch, *Tarihin Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*, çev. Ali Berktaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 171-172.

³⁷ Hugh Kennedy, *The Early Abbasid Caliphate: A Political History* (Londra: Croom Helm, 1981); Jacob Lassner, *The Shaping of 'Abbâsîd Rule* (Princeton: Princeton University Press, 1980).

sadelik ve anlaşılabilirliği sebebiyle lisans öğrencisine; Lassner'in eserinin ise içerdiği detaylı tartışma konuları sebebiyle daha detaylı analizlere ihtiyaç duyanlara yönelik olduğunu ifade etmiştir.³⁸ Bu iki kitap gerek yayımlanma tarihlerinin yakınlığı gerekse isimlerinin benzerliği sebebiyle başka tanıtım yazılarında da karşılaştırılmıştır. Charles Butterworth, Kennedy'nin kitabının okuyucunun tarihler ve olaylar için genel bir tarihe başvurmak üzere, dönemin siyasetini anlamada faydalı bir giriş kitabı gibi olduğunu ifade etmiştir. Lassner'in eserinin ise uzmanlar için, konuya ve literatüre hâkim olanların dönemle ilgili tartışmaları incelemek için yazıldığını ifade etmiştir.³⁹ Lassner da Kennedy'nin eserini değerlendirmiş ve değerlendirmesinde benzer şekilde kitabın basit ve sade bir anlatıma sahip olduğunu ifade etmiştir. Kitabın İslam tarihi alanında derslerde kullanılabilir bir kaynak olduğunu söyleyerek yalın bir anlatıma sahip oluşuna dikkat çekmiştir.⁴⁰

Kennedy'nin doktora tezinin çıktısı olarak 1981 yılında yayımlanan, Abbâsî ihtilâli ve Abbâsîlerin ilk yıllarını kapsayan eseri üzerine yapılan değerlendirmeler de onun tarih anlatımına ilişkin tutumunu anlamamızı sağlayacaktır. Daniel Pipes bu eserin okur için yalnızca olgusal arka planı oluşturduğunu, Kennedy'nin bunun ötesine gitmeyip yorumu okura bıraktığını ifade etmiştir.⁴¹ Kitabının başka bir değerlendirmesinde Edmund Bosworth da benzer bir yorumda bulunmuştur. Ona göre kitapta ekonomik ve entelektüel tarihin neredeyse hiç ele alınmaması kasıtlıdır ve kitap, tarihin kaynakların sunduğu şekliyle modern bir çalışmada ortaya konulması amacını taşımaktadır; Kennedy de bu sınırlamaya uygun şekilde görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir.⁴² William'a göre de kitap alana yeni başlayanlar, özellikle de öğrenciler için Abbâsîlerin ilk dönem politik tarihine dair genel çerçeveyi kavratacak bir eserdir.⁴³ Kennedy'nin bu eserinin, yayımlandıktan sonra Batı dünyasında oldukça ilgi çektiği, İngilizce dışında Fransızca, Almanca gibi dillerde hakkında yazılan tanıtım yazılarından anlaşılmaktadır.⁴⁴

Onun diğer eserleri de pek çok araştırmacı tarafından incelenmiş, üzerlerine tanıtım ve kritikler yazılmıştır. Bu eserlerden biri, içinde Abbâsî sarayına ait harem gibi ilgi çekici birçok konunun sunulduğu kitabıdır. Bu kitap, 2004 yılında *Court of the Caliphs* üst başlığıyla yayımlanmış, 2006 yılında ise *When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty* adıyla tekrar basılmıştır. Kennedy'nin eserlerinin daha çok akademisyen olmayan okuyucular ve öğrencilere yönelik olduğunu söyleyen Matthew Gordon, bu eserinin de

³⁸ Gerald Hawting, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy, The Shaping of Abbasid Rule by Jacob Lassner", *Wiley*, 67/220 (1982): 276.

³⁹ Charles E. Butterworth, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy", *Middle East Journal*, 38/4 (1984): 764.

⁴⁰ Jacob Lassner, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy", *The American Historical Review*, 87/3 (1982): 827.

⁴¹ Daniel Pipes, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy", *Middle East Studies Association Bulletin*, 16/1 (1982): 95.

⁴² C. Edmund Bosworth, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy", *Oxford Journals*, 98/388 (1983): 652.

⁴³ John A. Williams, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy", *Society for History Education*, 15/4 (1982): 604.

⁴⁴ Ewald Wagner, "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy", *Harrassowitz Verlag*, 134/1 (1984): 193-194; Rekaya Mohamed, "Hugh Kennedy, *The Early Abbasid Caliphate, A Political History*. London, Croom Helm, 1981", *Bulletin critique des Annales islamologiques*, 2 (1985): 315-317.

benzer bir amaç taşıdığına dikkat çekmiştir.⁴⁵ Zaten Kennedy de eserinin başında amacının Batı'daki tarihçilerin metodu sebebiyle giderek sıkıcı hale gelen İslam tarihinde hikaye anlatımı tadında biraz daha çekilebilir bir okuma sunabilmek olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶ Onun bu eserinin, diğer eserleri gibi Doğu ile Batı arasında bir köprü olduğuna da dikkat çeken yazarlar olmuştur. Rodgers günümüzde Batı'nın Doğu'yu, özellikle de İslam dünyasını anlamasında böyle eserlerin katkısının büyük olduğuna inanmaktadır.⁴⁷

Kitabın sonraki baskısında başlıkta neden değişikliğe gidildiği açıklanmasa da bunun içerikle ilgili bir düzenleme olduğu düşünülebilir.⁴⁸ Kitap çoğunlukla Abbâsîlerin siyasi tarihini ele almakla birlikte bazı bölümlerde saray yaşamını özel olarak konu edinmiştir. Kitabın sanki yalnızca saray yaşamını sunduğunun düşünülmemesi için böyle bir tercihte bulunulmuş olabilir. Çünkü kitabın diğer baskılarında içerikte belirgin bir değişikliğe gidilmemiştir.⁴⁹ Hareme özel bir bölüm ayrılmış olan bu eserde Kennedy'nin İslam tarihine yaklaşımı kolaylıkla değerlendirilebilir. Çünkü harem gibi bir konu İslam tarihinin en tartışmalı mevzularından biri olmakla birlikte kaynaklarda doğrudan yer almaması sebebiyle oryantalistlerce tahayyüle dayalı olarak gerçekte olduğundan farklı gösterilmesi mümkün bir alandır. Nitekim birçok Batılı araştırmacı harem konusunda bulabildikleri tüm rivayetleri en acımasız şekilde bir araya getirerek zihinlerde zevk ve sefaya dayalı bir tablo oluşturma amaçlarını büyük ölçüde başarmışlardır. Elbette ki İslam tarihinin belirli dönemlerinde harem fonksiyonunun olması gerekenden farklı olduğu yüzyıllar yaşanmış ve ne yazık ki şehvet ile ihtirasların hâkim olduğu kapalı kapılar ardındaki bu dünya Batı'nın İslam'ı anlamasında olumsuz etkiler uyandırmıştır. Ancak yine de tasvip edilmeyen bu dönemlerin, harem, yönetimde etkin kişilerin eşleri ve çocuklarının ilmî ve ahlaki yönden yetişmesi için de hizmet eden bir müessese olarak İslam medeniyetine hayli katkı sağladığı yüzyılların önüne geçirilmesi kabul edilmemelidir.

Kennedy'nin harem konusunda büsbütün olumsuz imajlar sunan ve bu konuyu adeta İslam'a saldırı noktası olarak benimseyen oryantalistler gibi bir tutum sergilediği kesinlikle söylenemez. O, harem gibi bir konuyu bile eserinde olabildiğince tarafsız ele almış, haremi olduğundan farklı gösteren rivayetlere şüpheyle yaklaşmış ve harem Abbâsî sarayındaki fonksiyonunu anlamaya ve okuruna anlatmaya çalışmıştır.⁵⁰ Anlatımıyla saraydaki sosyal hayatı ve eğlence kültürünü okurun gözünde canlandırmaya çalışan Kennedy, zaman zaman detaylı açıklamalara da yer vermiştir. Mesela şarkıcılık mesleği ve şarkıcı kızların konumu ile ilgili Cahiz'in eserlerine başvurmuş, farklı bulduğu kısımları kısaca aktarmış, dipnotlarda ise rivayetlerin tamamına yer

⁴⁵ Matthew S. Gordon, "When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty by Hugh Kennedy", *Speculum*, 84/2 (2009): 460.

⁴⁶ Hugh Kennedy, *When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty* (Cambridge: Da Capo Press, 2005), XX.

⁴⁷ Russ Rodgers, "When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty", *The Journal of Military History*, 72/1 (2008): 226.

⁴⁸ Kennedy'nin kitapları çoğunlukla uzun başlıklara sahiptir. Bu seçimlerin arka planında kitabın içeriğini iyi şekilde yansıtmaya veya okurlar için ilgi çekici kılma gibi amaçlar olduğu söylenebilir. Kitapların kapsadığı dönemlere "Early Islamic State, Early Abbasid Caliphate, Muslim Spain" gibi tanımlamalarla işaret edilmeye çalışılmıştır.

⁴⁹ Kennedy, *When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty*.

⁵⁰ Hugh Kennedy, *The Court of the Caliphs: When Baghdad Ruled the Muslim World* (Londra: Phoenix, 2005), 160-199.

vermiştir.⁵¹ Abbâsîlerin ilk döneminde şarkıcılık mesleğini, bu konudaki eğitim-yetiştirme ortamını anlatan ve şarkıcıların değerlerini günümüzde futbolcuların transfer ücretleri üzerinden bir benzetmeyle⁵² açıklayan Kennedy, söz konusu dönemde 100.000 dinarlara kadar çıkan fiyatlar hakkında da bilgiler sunmuştur.⁵³ Ayrıca Abbâsî sarayında haremde yasak ilişkiler yaşandığına ve bunların halife tarafından en ağır şekilde cezalandırıldığına dair de anlatımlara yer vermiştir. Bunlardan biri, Taberî'nin naklettiği, ilişki yaşayan iki köle kızın başının kesildiği rivayettir.⁵⁴ Kesik başlar halifenin meclisine getirilmiş, dönemin halifesi Hâdî, yapan kim olursa olsun bu konuda affının olmadığını oradakilere büyük bir öfkeyle ifade etmiştir. Bu gibi rivayetleri sunmakla birlikte Kennedy, rivayetin halifenin karakterini anlatmak için aktarılmış olabileceğini, gerçekte ne yaşandığının ve cezalandırılanların ne kadar ileri gittiğinin bilinemeyeceğini ifade etmiştir.⁵⁵ Böylece onun en farklı rivayetlerde bile itidalli bir yaklaşım sergilediği ve okuru yanlış yönlendirmekten kaçındığı söylenebilir.

Haremden başka ama en az onun kadar tartışmalı bir konu olarak fetihler ve fethedilen bölgelerde halka sergilenen tutum da incelenmesi gereken bir husustur. Kennedy, İslam fetihlerini ele aldığı eserinin bir bölümünde gayr-i müslim kaynaklardan fetihlere karşı tepkileri araştırmış ve bu konuda birçok alıntı sunmuştur. Bu tepkiler bazen fethedilen bölgelerdeki halkın dile getirdikleri sözlerin kaynaklara yansımış halidir, bazen de İslam fetihlerine olan genel yaklaşımın -apokaliptik- şekilde sunulması ile ortaya çıkmış rivayetlerdir. "Fethedilenlerin sesi" (voices of the conquered) olarak adlandırdığı bu alıntılar yine kendi ifadesiyle "Batı'daki İspanya'dan bir gözden Kûfe'deki Çinli bir savaş esirinin anlattıklarına kadar" uzanmaktadırlar.⁵⁶ Alıntılarda bazen Müslümanlar barbarlar olarak kınanmış bazen de örneğin aktaran kişinin kendi dindaşları olan Bizanslılardan çok daha iyi efendiler oldukları ifade edilmiştir.⁵⁷ Fakat bu anlatımlarda kendisinin de belirttiği gibi fethedilen bölgelerdeki halklardan kimselerin kendi ifadelerine yer verilmiş, yazar doğrudan bir yorumda bulunmamıştır.

Kennedy İslam tarihinde uzmanlaşabilmek için İslamiyet'in doğup geliştiği coğrafyalarda hüküm süren imparatorlukları da yakından incelemiştir. Bunlar en başta Bizans ve Sasânî imparatorluklarıdır. Toplum yapısını ve toplumsal dinamikleri inceleyen, İslamiyet'le birlikte bunlarda nasıl değişiklikler meydana geldiğini anlamaya çalışan Kennedy, böylece okuruna bir tarihi arka plan da sunmuştur.⁵⁸ Diğer taraftan İslam devletleri içinde varlık gösteren unsurlar da mercek altına alınmış, Müslüman olsun olmasın bu unsurların İslamiyet'in yayılışına ve İslam

⁵¹ Kennedy, *The Court of the Caliphs*, 173-174.

⁵² Kennedy, *The Court of the Caliphs*, 174.

⁵³ Kennedy, *The Court of the Caliphs*, 176.

⁵⁴ Kennedy'nin, Taberî'nin rivayetlerine dayanan anlatımı birkaç yönden eleştirilmiştir. Gordon, onun Taberî'nin eserinin çevirisinde önemli bir katkı sağladığı halde kitapta Taberî yerine Tab. şeklinde bir kısaltma sunmasını anlamlı bulmadığını söylemiştir. Ayrıca Taberî'nin verdiği rivayetleri doğrudan aktarmak yerine bazı tartışmalı noktalarda okura daha fazla açıklama sunması gerektiğini ifade etmiştir. Bk. Gordon, "When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty by Hugh Kennedy", 460-461.

⁵⁵ Kennedy, *The Court of the Caliphs*, 178.

⁵⁶ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 344.

⁵⁷ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 344.

⁵⁸ Hugh Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates: The Islamic Near East from the Sixth to the Eleventh Century* (New York; Londra: Routledge, Taylor & Francis Group, 2016), 1-12.

devletlerinin dönüşümüne etkisi ortaya konulmuştur. Yaklaşık 500 yıllık dönemi kapsayan eserinde Büveyhiler, Hamdâniler gibi Abbâsî Devleti'ne etki eden hanedanlıklara özel bölümler ayrılmış; Türkler, Kürtler gibi unsurlar etkileri açısından incelenmiştir.⁵⁹

Eserlerini yazarken ele aldığı politik güçlerin hüküm sürdüğü coğrafyalarda bulunmak, araştırmalarını burada yaparak gerek burada bulunan kaynaklardan yararlanmak gerekse coğrafyayı tanıyıp okura bunu hissettirebilmek Kennedy'nin metotlarından biri olarak sayılabilir. Nitekim birçok kez Orta Doğu'da çalışmalar yapan Kennedy, *Müslim Spain and Portugal* adlı eserini yazmak için İspanya'da bulunmuş, eserini burada kaleme almıştır.⁶⁰

Kennedy'nin kaynak kullanımı da onun İslam tarihçiliğini incelemek için önemli bir alan sayılmalıdır. Nitekim menfi oryantalist yaklaşımın etkisi ile Batı'daki Doğu araştırmalarında İslam tarihi kaynaklarının yok sayıldığı zamanlar olmuştur. Fakat Kennedy İslam tarihi kaynaklarına özel bir önem vererek bu eserlere sıklıkla başvurmuştur. Çalışmalarında ana kaynak olarak Taberî'nin *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk* ve Belâzurî'nin ise *Fütûhu'l-büldân* eserlerini kullandığını ifade etmiştir. Referanslarını bu eserlerin Leiden baskılarına göre verdiğini belirtmiştir.⁶¹ Bunun yanında Medâinî (ö. 228/843), Ya'kûbî (ö. 292/905'den sonra), İbn Fadlân (ö. 310/922'den sonra), Ezdî (ö. 334/945-46), Mes'ûdî (ö. 345/956), İsfahânî (ö. 356/967), Mâverdî (ö. 450/1058), İbn Hallikân (ö. 681/1282) gibi isimler de Kennedy'nin yararlandığı kaynaklar arasındadır. Böylece Kennedy'nin İslam tarihi kronikleri konusunda zengin bir kaynak kullanım metodunu takip ettiği söylenebilir. Bu tür kaynakları eserlerinin başında açıklarken ele alınan döneme ne kadar ışık tuttuğunun yanında yer yer kaynağın niteliğine de yer vererek dikkat ettiği hususları okurlarına aktarmıştır.⁶²

Çalışmalarını çoğunlukla İslam tarihi kroniklerinde yaygın şekilde yer alan bilgiler üzerine bina eden Kennedy, farklı gördüğü bilgilere de zaman zaman değinmiştir. Mesela harem konusunda Mes'ûdî ve İbn Hallikân gibi tarihçilerin aktardığı ilginç anekdotlara yer vermiştir. Bu rivayetleri doğrudan vermekle birlikte güvenilirliğinin sorgulanması gerektiğini söylemiş ve özellikle Halifelerin ağzından aktarılan bazı rivayetlerin yeni dönem okurlarına ilginç geleceğini de ifade etmiştir.⁶³ İslam tarihi kaynaklarına -özellikle de birbirini doğrulayan kaynaklar mevcutsa- güven duyan Kennedy, bu konuda şüpheli bir tutum sergileyen oryantalistlerinden farklı düşündüğünü de açıkça belirtmiştir. Bu noktada Michael Cook ve Patricia Crone gibi revizyonist tarihçileri örnek göstermiştir. Meslektaşları Müslüman tarihçilerin sunduğu her şeyi reddedip adeta Hz. Muhammed'in gerçekte yaşayıp yaşamadığının sorgulanması gerektiği gibi görüşlerle son derece menfi bir tutum sergilerken, Kennedy okurlarında oldukça güvenilir bir İslam literatürü imajı oluşturmuştur. Crone ve Cook "çelişkiler ve tutarsızlıklarla delik deşik olmuş"⁶⁴ durumda gördükleri İslam literatürünü çalışmalarına dâhil etmezken, Kennedy, söz konusu geniş literatürü inşa eden, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda yaşayan tarihçileri tek tek

⁵⁹ Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates*.

⁶⁰ Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*.

⁶¹ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 9.

⁶² Kennedy, *When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty*, XXI.

⁶³ Kennedy, *The Court of the Caliphs: When Baghdad Ruled the Muslim World*, 171.

⁶⁴ Patricia Crone & Michael Cook, *Hagarism: The Making of the Islamic World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 3 v.dğr.

inceleyerek ele almış, tarihi anlamaya nasıl katkı sunduklarını ortaya koymuştur.⁶⁵ Kennedy ayrıca gayr-i müslim kaynakları da incelemiş ve bu kaynakların İslam tarihini anlamada yetersiz kalacağına dikkat çekmiştir.⁶⁶ Bununla birlikte Kennedy'nin revizyonist tarihçileri eleştirme konusunda yetersiz kalan bir tutumuna da değinmek gerekir. *Caliphate* kitabında halifenin Allah'ın vekili sıfatıyla kazandığı ilahi mevkinden bahsederken Crone ve Hinds'in kitabı *God's Caliph*'i önemli bir eser olarak zikretmiş ve onların bu konudaki görüşlerine yer vermiştir. Fakat onun ilgili bölümde bu iki ismin İslam tarihine menfi yaklaşımlarına dair herhangi bir eleştiri yapmaması dikkat çekicidir.⁶⁷ Nitekim bu isimler 1950'lerden sonra Batı'da İslam tarihine; özellikle de İslam kaynaklarına yönelik marjinal tutumları ile dikkat çekmektedirler. Kennedy'nin bu tutumunda Cambridge Üniversitesi'nde doktora eğitimi sırasında Martin Hinds'in danışmalığını yapması etkili olmuş olabilir. Bu tutum kendisinin çoğunlukla yürütmeye çalıştığı tarafsız yaklaşımına gölge düşüren bir ayrıntı olarak zikredilmelidir.

Sonuç

Genel olarak oryantalizm ve daha özelden oryantalistik çerçeveden İslam tarihçiliği, geçtiğimiz yüzyılda değişen dinamikler sebebiyle üzerinde yeniden düşünülmesi gereken alanlar olarak karşımızdadır. Bu konuda yapılacak bir çalışma, oryantalizm ve tarihçilik alanında ortaya konulan görüşler ve tezleri içeren bir çalışma olmalıdır. Bu makalede böyle bir noktadan hareketle, Hugh Kennedy, oryantalist bir tarihçi olarak incelenmiştir. Kennedy, "İslam'ın fetih hareketleriyle gerçekleşen hızlı yayılışına karşı şaşkınlık duyan", aynı zamanda "Arapların içinde yaşadığımız dünyanın şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını" düşünen bir tarihçidir.⁶⁸ Kitaplarında zikrettiği bu sözler, onun İslam dünyasına yönelmesine ve İslam tarihini çalışma alanı olarak seçmesinde etkili olmuş görünmektedir. Hayatı, kariyeri ve içinde bulunduğu akademik ortam ise onun İslam tarihi araştırmalarında ve İslam tarihinin Batıya tanıtılmasında etkin bir kişi olmasını sağlamıştır.

Kennedy gibi tarihçilerin eserlerinin Doğu ile Batı arasında bir köprü niteliği taşıdığına dikkat çekmek gerekir. Nitekim Doğu'nun tarihinin Batı'ya ulaştırılması Batı dillerindeki eserlerle mümkün olmaktadır. Bunda tarihçinin rolü önem kazanmaktadır ve tarih teorisi üzerine yapılan çalışmalarda da buna vurgu yapılmıştır. Eğer tarihçi tarafgir bir tutum sergiliyorsa bu onun anlatımına da yansıtacak, dolayısıyla okuru yönlendirmiş olacaktır. Bir İslam tarihçisi olarak Kennedy'nin mümkün merteye objektif kalmaya çalıştığı söylenebilir. İslam tarihinde ele aldığı dönemleri okura sunarken yargılamak niyetiyle değil, anlamaya çalışmak niyetiyle hareket ettiği eserlerinde büyük ölçüde öne çıkmaktadır. Elbette ki İslam'a uzaktan bakan bir göz olarak makalede de bahsedilen bazı noktalarda eksik veya hatalı yorumlarda bulunduğunu da belirtmek gerekir. Fakat yine de yazdığı birçok eser, katıldığı birçok program, öğrencilerine ve takipçi kitlesine aktardıkları ile İslam tarihinin Batı'ya tanıtılmasına büyük katkı sağlamış bir tarihçi olduğunu söylemek gerekir.

⁶⁵ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 22.

⁶⁶ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 30.

⁶⁷ Kennedy, *The Caliphate*, 9-10.

⁶⁸ Kennedy, *The Great Arab Conquests*, 1-5.

Kennedy düz bir tarih anlatımı ile kalmamış, ele aldığı konuları günümüz sosyal ve siyasi hayatından benzetmelerle okura açıklamıştır. Eserlerinde ayrıca harita ve fotoğraflara yer vermiş, arkeolojik bilgilerin ışığında kapsayıcı bir portre sunmaya çalışmıştır. Ayrıca alan dışından, konuya uzak okuyucular için sunduğu arka plan, yer yer verdiği açıklayıcı bilgiler ve okuru sıkımsamak için gösterdiği çaba eserlerini popüler yapan yönleridir. Böylece eserleri birçok farklı kitleden okuyuculara ulaşmıştır ve ulaşmaya devam etmektedir.

Bu makalede Kennedy'nin hayatı ve eserleri üzerinden Batı'da İslam tarihin anlaşılmasına etkisi incelenmiştir. Eserlerinde öne çıkan noktalar tartışılmış ve Kennedy'nin bir disiplin olarak Batı'da İslam tarihi alanına, modern dönem İslam tarihçiliğine ve okuyucularının zihninde İslami Doğu imajının oluşumuna katkısı farklı açılardan değerlendirilmiştir. Çalışmanın modern dönem tarihçiliği üzerinden oryantalist bir tarihçinin İslam tarihi alanına etkisini ortaya koyması ve oryantalizm düşüncesinde bir bakış açısı geliştirmesi umulmaktadır.

Kaynakça

- al-Baladhuri, Yahya. *History of the Arab Invasions: The Conquest of the Lands: A New Translation of al-Baladhuri's Futuh al-buldan*. Çev. Hugh Kennedy, Londra, UK: I. B. Tauris, 2022.
- Balādhurī, Ahmad Ibn Yahya. *The Origins of the Islamic State: Being a Translation from the Arabic, Accompanied with Annotations, Geographic and Historic Notes of the Kitāb Futūḥ al-Buldān*. Çev. Philip K. Hitti & Francis Clark Murgotten, New York: Columbia University, 1916.
- Bloch, March. *Tarihin Savunusu veya Tarihcilik Mesleği*. Çev. Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Bosworth, C. Edmund. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy". *Oxford Journals* 98/388 (1983): 652-653.
- Butterworth, Charles E. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy". *Middle East Journal*, 38/4 (1984): 763-765.
- Caetani, Leone. *Annali dell'Islam*. Milano: Ulrico Hoepli, 1905.
- Carr, Edward Hallett. *Tarih Nedir?* Çev. Gizem Gürtürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Coope, Jessica A. "Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus by Hugh Kennedy". *The American Historical Review*, 103/3 (1998): 861.
- Craig, James. *Shemlan: A History of the Middle East Centre for Arab Studies*. Basingstoke: Macmillan, 1998.
- Crone, Patricia & Michael Cook. *Hagarism: The Making of the Islamic World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Dozy, Reinhart Pieter Anne. *Essai sur l'Histoire de l'Islamisme*. Leiden: Brill, 1863.
- Fayda, Mustafa. "Fetih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, 12:467-470.
- Gordon, Matthew S. "When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty by Hugh Kennedy". *Speculum*, 84/2 (2009): 460-461.
- Haldon, John & Hugh Kennedy. "The Arab-Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organization and Society in the Borderlands". *Zbornik Radova Visantoloskog Instituta*. Belgrad, 1980, 79-116
- Hawting, Gerald. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy, The Shaping of Abbasid Rule by Jacob Lassner". *Wiley*, 67/220 (1982): 275-276.
- Kennedy, Hugh & Fanny Bessard (ed.). *Land and Trade in Early Islam: The Economy of the Islamic Middle East 750-1050 CE*. Oxford: Oxford University Press, 2023.

- Kennedy, Hugh, "The Financing of the Military in the Early Islamic State". *The Byzantine and Early Islamic Near East: Volume 3*, ed. A. Cameron, Princeton: Darwin, 1995, 361-378.
- Kennedy, Hugh, *The Armies of the Caliphs Military and Society in the Early Islamic State*, Londra: Routledge, 2001.
- Kennedy, Hugh. "Antioch: from Byzantium to Islam and Back Again". *The City in Late Antiquity*, ed. J. Rich, Londra: Routledge, 1992, 181-198.
- Kennedy, Hugh. "Arab Genealogical Literature from Oral Memory to Written Record". *Arabica*, 44 (1997): 531-544.
- Kennedy, Hugh. "Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquests to the Mid-eleventh Century". *Byzantine Diplomacy*, ed. J. Shepard & S. Franklin, Aldershot: Ashgate, 1992, 133-143.
- Kennedy, Hugh. "Central Government and Political Elites in the Early Abbasid Caliphate", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 44/1 (1981): 26-38.
- Kennedy, Hugh. "From Antiquity to Islam in the Cities of al-Andalus and al-Mashriq". *Genèse de la ville islamique en al-Andalus at au Maghreb occidental*, ed. P. Cressier & M. Garcia-Arenal, Madrid: Casa de Velasquez, 1998, 53-64.
- Kennedy, Hugh. "From Polis to Madina: Urban Change in Late Antique and Early Islamic Syria". *Past & Present*, 106 (1985): 3-27.
- Kennedy, Hugh. "Gerasa and Scythopolis: Power and Patronage in the Byzantine Cities of Bilad al-Sham". *Bulletin d'études orientales*, 52 (2000): 199-204.
- Kennedy, Hugh. "Intellectual Life in the First Four Centuries of Islam". *Intellectual Traditions in Islam*, ed. F. Daftary, Londra: Routledge, 2000, 17-30.
- Kennedy, Hugh. "Justinianic Plague in Syria and the Archaeological Evidence". *Plague and the End of Antiquity*, ed. L. Little, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 87-95.
- Kennedy, Hugh. "Medieval Merv: An Historical Overview". *Monuments of Merv*, ed. G. Herrmann, Londra: Society of Antiquaries, 1999, 27-44.
- Kennedy, Hugh. "Nomads and Settled People in Bilad al-Sham in the Ninth and Tenth Centuries". *Proceedings of the Fifth International Conference on Bilad al-Sham*, Amman: Aram, 1992, 105-113.
- Kennedy, Hugh. "Succession Disputes in the Early Abbasid Caliphate". *Proceedings of the Tenth Congress of the U.E.A.I. Edinburgh* (1980), ed. R. Hillenbard, Edinburg: U.E.A.I, 1982, 29-33
- Kennedy, Hugh. "The Barmakid Revolution in Islamic Government". *Persian and Islamic Studies in Honour of P.W. Avery*. Cambridge: University of Cambridge, Centre of Middle Eastern Studies, 1990, 89-98.
- Kennedy, Hugh. "The Decline and Fall of the First Muslim Empire". *Der Islam* 81/1 (2004): 4-30
- Kennedy, Hugh. "The Early Development of Church Architecture in Syria and Jordan, c.300 - c.750". *The Holy Land, Holy Lands and Christian History*, ed. R. N. Swanson, Woodbridge: Boydell, 2000, 1-33.
- Kennedy, Hugh. "The Impact of Muslim Rule on the Pattern of Rural Settlement in Syria". *La Syrie de Byzance à l'Islam*, ed. P. Canivet & J.P. Rey-Coquais, Damascus: Institut français du Proche Orient, 1992, 291-297.
- Kennedy, Hugh. "The Last Century of Byzantine Syria: A Reinterpretation". *Byzantinische Forschungen*, 10 (1985): 141-183.
- Kennedy, Hugh. "The Melkite Church from the Islamic Conquest to the Crusades: Continuity and Adaptation in the Byzantine Legacy". *17th International Byzantine Congress: The Major Papers*, New Rochelle: Aristide D. Caratzas, 1986, 325-343.
- Kennedy, Hugh. "The Uqaylids of Mosul: the Origins and Structure of a Nomad Dynasty". *Actas del XII Congreso de la U.E.A.I.*, Madrid: UEAI, 1986, 391-402.
- Kennedy, Hugh. *Crusader Castles*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

- Kennedy, Hugh. *Endülüs: Müslüman İspanya ve Portekiz'in Siyasi Tarihi*. Çev. Ayşenur Demir, İstanbul: Dergah Yayınları, 2019.
- Kennedy, Hugh. *Halifelerin Orduları İlk İslam Devletlerinde Ordu ve Toplum*. Çev. Doğan Mert Demir, İstanbul: Selenge Yayınları, 2022.
- Kennedy, Hugh. *Hilafet*. Çev. M. Murtaza Özeren, İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2019.
- Kennedy, Hugh. *Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus*. Londra: Routledge, 2014.
- Kennedy, Hugh. *The Caliphate*. UK: Penguin, 2016.
- Kennedy, Hugh. *The Court of the Caliphs: When Baghdad Ruled the Muslim World*. Londra: Phoenix, 2005.
- Kennedy, Hugh. *The Early Abbasid Caliphate: A Political History*. Londra: Croom Helm, 1981.
- Kennedy, Hugh. *The Great Arab Conquests: How the Spread of Islam Changed the World We Live In*. Londra: Phoenix, 2008.
- Kennedy, Hugh. *The Prophet and the Age of the Caliphates: The Islamic Near East from the Sixth to the Eleventh Century*. New York; Londra: Routledge, Taylor & Francis Group, Third Edition., 2016.
- Kennedy, Hugh. *When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty*. Cambridge: Da Capo Press, 2005.
- Kennedy, Hugh. "Military Pay and the Economy of the Early Islamic State". *Historical Research*, 75/188 (2002): 155-169.
- Lassner, Jacob. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy". *The American Historical Review*, 87/3 (1982): 826-827.
- Lassner, Jacob. *The Shaping of 'Abbāsid Rule*. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Özdemir, Öznur. "The Caliphate, UK, 2016, Pelican Books, XXIX 412 Sayfa, ISBN: 978-0-141-98140-6, Hugh Kennedy". *İSTEM*, 17/34 (2019): 657-661.
- Pipes, Daniel. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy". *Middle East Studies Association Bulletin* 16/1 (1982): 94-95.
- Rodgers, Russ. "When Baghdad Ruled the Muslim World: The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty". *The Journal of Military History* 72/1 (2008): 226-227.
- Said, Edward W. *Orientalism*. New York: Vintage Books, 1979.
- Spellberg, Denise A. "Muslim Spain and Portugal: A Political History of al-Andalus by Hugh Kennedy". *International Journal of Middle East Studies* 32/1 (2000): 162-164.
- University of Warsaw. "Hugh N. Kennedy CV". Erişim: 05.06.2024, <http://mpd.ibi.uw.edu.pl/cv/KennedyCV.pdf>
- Vloten, Gerlof Van. *Recherches sur la Domination Arabe, le Chiitisme et les Croyances Messianiques sous le Khalifat des Omayyades*. Amsterdam: Johannes Muller, 1894.
- Wagner, Ewald. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy". *Harrassowitz Verlag* 134/1 (1984): 193-194.
- Wellhausen, Julius. *Das arabische Reich und sein Sturz*. Berlin: G. Reimer, 1902.
- Williams, John A. "The Early Abbasid Caliphate: A Political History by Hugh Kennedy". *Society for History Education* 15/4 (1982): 603-604.
- Yıldız, Hakkı. "Hugh Kennedy, The Early Abbasid Caliphate, Londra 1981, S. 238, 4 Harita, 2 Şecere Cedveli". *Tarih Dergisi* 33 (2011): 467-469.